

Б. В. Дергалюк,
асистент, Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут"

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто стан лізингової діяльності в структурі національного господарства, визначено проблемні аспекти її реалізації. А також обґрунтовано доцільність застосування комплексного механізму державного регулювання лізингу з метою виправлення наявних у даній галузі деформацій, підвищення результативності застосування лізингу в галузевому регулюванні, оптимізації взаємовідносин на ринку лізингових послуг, активізації інноваційної та інвестиційної його ролі.

In the article the state of leasing activity is considered in the structure of national economy, the problem aspects of her realization are certain. Expediency of application of complex mechanism of government control of leasing is reasonable with the aim of correction of present in this industry deformations, increase of effectiveness of application of leasing in the branch adjusting, optimization of mutual relations at the market of leasing services, activation of his innovative and investment role.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У процесі активізації розвитку ринкових відносин, забезпечення поступального економічного зростання у національному господарстві зростає роль лізингу у якості перспективного інструменту інвестування, структурної та інноваційної перебудови економіки. Використання лізингу як інструменту залучення інвестицій в національне господарство є особливо актуальним в сучасних умовах дефіциту капітальних вкладень, відсутності необхідної державної підтримки підприємств та галузей, недостатнього обсягу прямих іноземних інвестицій, обмеженого доступу до довгострокових кредитних ресурсів, нестабільності фінансово-кредитної системи. Дослідження світової практики доводять, що від 20% до 40% інвестицій в основний капітал у країнах з розвинутою економікою здійснюються через лізинг, а в Україні рівень його використання залишається низьким. У 2009—2010 рр. обсяг лізингу становив 1,7% обсягу інвестицій в основний капітал. З огляду на загальнодержавні масштаби інвестицій, рівень використання лізингу можна визначити як незадовільний.

Низьку активність лізингу за наявності критичної маси об'єктивних умов її здійснення в Україні зумовлено, насамперед, на наш погляд, неефективністю сформованого механізму управління ним, оскільки найчастіше лізинг розглядається як елемент фінансового ринку, інструмент державного регулювання економіки і, по суті, не виступає окремим об'єктом комплексного наукового дослідження.

Питанням дослідження сутності лізингової діяльності, її функцій у процесі суспільного відтворення, а також проблемам державного регулювання лізингу присвячено праці І. Драгана, Л. Мельника, В. Бакуменка, М. Брагинського, Н. Внукової, В. Хобти, О. Ольховікова, М. Лещенка, В. Горемікіна, В. Кузьміна, О. Чекмарьової, Т. Загороднього, І. Лукінова та ін. В той же час слід зауважити, що в

Україні питання побудови та дії механізму регулювання лізинговою діяльністю все ще досліджено недостатньо. Окремими авторами вивчалися складові елементи механізму управління: законодавче регулювання лізингу, окремі методи обґрунтування лізингових розрахунків, механізм використання основних схем лізингу, оцінка ризику в лізинговій діяльності та деякі інші. Проте наявні розробки не тільки не дозволяють визначити напрями удосконалення самої лізингової діяльності та особливостей її регулювання, але навіть не дають чіткого цілісного уявлення про сформований до цього часу в Україні регулятивний механізм. Тому першочерговою задачею у сфері регулювання лізингу є систематизація інформації про процес управління та регулювання лізингу в Україні, встановлення спрямованості тенденцій його розвитку та розробка напрямів удосконалення регулятивного механізму.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета дослідження — дослідити суть та особливості здійснення державного регулювання лізингу, а також надати рекомендації щодо системного його регулювання на основі комплексного механізму державного регулювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Систематизація основних підходів до розуміння сутності та значення лізингу в системі економічних відносин дає можливість визначити, що за своєю суттю він являє собою особливий вид економічних відносин, що поєднує в собі орендні, кредитні, інвестиційні відносини, має ознаки купівлі-продажу та виступає елементом інституційної інфраструктури, інструментом державного регулювання, направленим на стимулювання ділової активності, інноваційності та оптимізації перерозподілу обмежених економічних ресурсів.

Дослідження категорії "лізинг" за допомогою визначених сутнісних ознак дає підстави розширити і аргументувати його родові функції, до яких було додано: регулятивну — проявляється, поперше, як процес модернізації та структурної перебудови ринків; по-друге, у процесі застосування лізингу у якості інструменту державної структурної політики; перерозподільну — проявляється у процесі оптимізації акумулювання, руху та перерозподілу обмежених виробничих активів та фінансових потоків; стимулюючу — проявляється як процес стимулювання ділової активності, налагодження контрактних взаємовідносин та міжгалузевої кооперації між ринковими контрагентами. Синтез і взаємодія функцій лізингу з точки зору їх прояву на всіх рівнях функціонування національного господарства дає можливість державі застосовувати його в якості дієвого інструменту комплексної структурної політики держави, не обмежуючись лише державним регулюванням підприємництва на основі застосування лізингу.

Як можна побачити, навіть теоретичне розуміння складності, інваріантності прояву лізингу та його ролі в економіці вже вимагає застосування спеціальних важелів координації (як ринкових, так і державних). В той же час слід відзначити, що в Україні питання регулювання лізингу не знаходять ані свого теоретичного, ані практичного розвитку та вирішення, що призводить до неоднозначних показників на ринку лізингу, а також галузевих показників, де держава застосовує лізинг в якості безпосереднього інструменту регулювання. Про це свідчать і статистичні показники.

Так, у 2007 р. ресурсна база лізингових компаній на 78 % складалась з позичкових коштів, у 2008 році їх частка хоч і скоротилась, але вони все одно залишались основним джерелом фінансування (54,4). Але в подальшому, як видно з рис. 1, ця залежність була зрушена у позитивний бік. Хоча станом на початок 2011 р. показник знизився майже до рівня 2009 р.

Близько 99,8% усіх послуг фінансового лізингу надають юридичні особи — суб'єкти господарювання, що не є фінансовими установами. Це свідчить про негативні тенденції, що намітилися на ринку фінансового лізингу України. Протягом 2009 р. було укладено договорів лізингу на суму лише 2 615,30 млн грн. А це на 6 473,50 млн грн. менше, ніж було укладено за аналогічний період 2008 р. і на 14 262,40 млн грн. менше, ніж у 2007 р. Станом на 2010 р. ці показники зросли лише на кілька відсотків.

Не досить позитивною вбачається і загальна динаміка вартості укладання лізингових угод (рис. 2).

Досить непропорційно розвивається лізинг і з точки зору галузей, де він представлений (табл. 1).

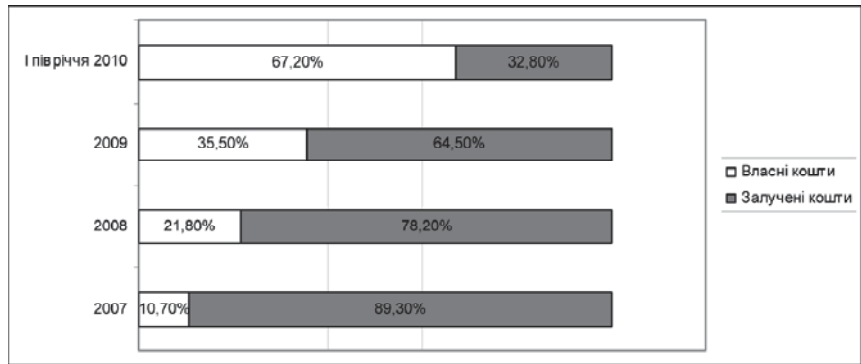

Рис. 1. Структура джерел фінансування лізингових операцій 2007 — I півріччя 2010 р.

Рис. 2. Загальна вартість лізингових угод, укладених протягом кварталу, за 2006—2009 рр., млн грн.

Актуалізує питання комплексного регулювання лізингу також і аналіз показників щодо стану основних фондів у структурі національного господарства (рис. 3), а також, відповідно, і галузевого регулювання економіки у розрізі пріоритетних напрямків держави.

Таким чином, наведені вище показники доводять, що питання координації лізингової діяльності з метою активізації та вирівнювання її розвитку виступає одним з провідних завдань держави.

Слід зауважити, що у результаті дослідження було виявлено, що на сьогоднішній день механізм державного регулювання лізингу практично не розглядається як самостійна категорія та явище, найчастіше — як складова інвестиційного механізму. В інших випадках — як інструмент державного регулювання галузей. Саме тому в сучасних умовах, коли в національному господарстві основні фонди застаріли більш ніж на 60%, а банківський сектор є досить нестабільним, кредитні та орендні відносини слабо

Таблиця 1. Питома вага галузі у загальному обсязі лізингових угод, 2007—2010 рр., %

Галузь	Рік	2007	2008	2009	I півріччя 2010
Транспорт		64,1	51,3	59,1	61,0
Сільське госп-ство		7,5	9,5	11,6	12,1
Будівництво		7,9	15,2	10,9	9,4
Промисловість		5,6	5,7	5,6	4,6
Сфера послуг		6,1	8,2	6,0	4,5
Інші		8,8	10,1	6,8	8,4

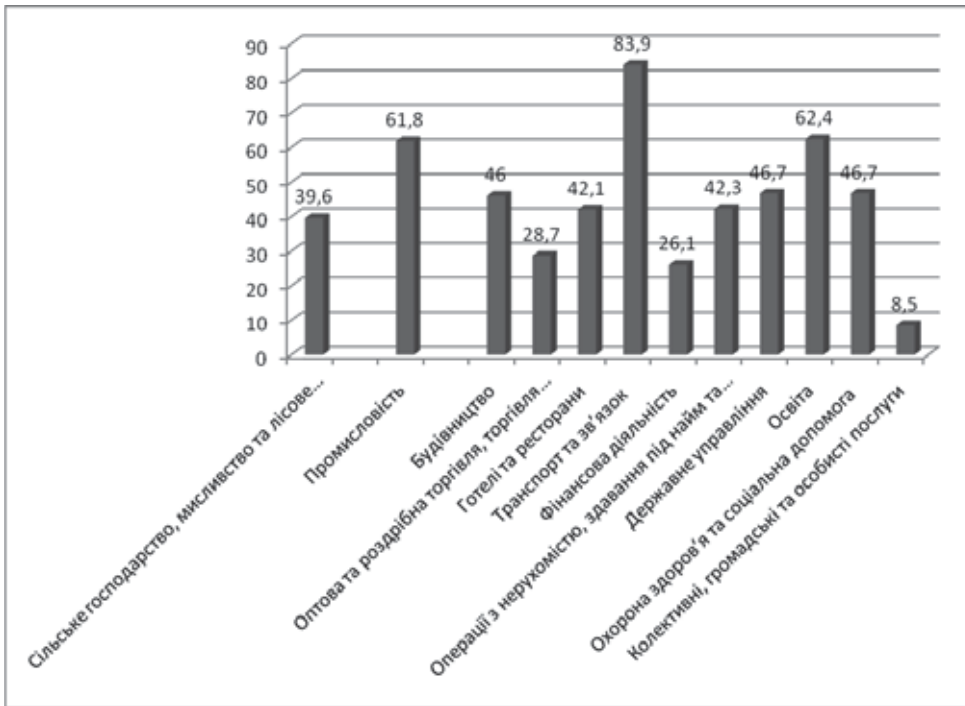

Рис. 3. Рівень зносу основних засобів за видами економічної діяльності, 2010 р.

врегульовані і контрольовані, назріла гостра потреба у формуванні механізму державного регулювання лізингу, що, по суті, є формою удосконалення самої державної координації суттєвого елементу ринкових відносин — лізингу.

Крім того, аналіз тих методів та інструментів, що сьогодні розрізняються застосовуються для регулювання лізингової діяльності, не приносять позитивних результатів: недосконалість законодавчого забезпечення, недостатня інтеграція у міжнародне законодавче поле щодо лізингу, відсутність дієвих державних програм стимулювання використання лізингу як джерела оновлення основних фондів, несприятливий податковий клімат, обмеженість можливостей залучення коштів для фінансування лізингових операцій, недосконалість структури джерел фінансування лізингових операцій, недостатню фінансову стійкість лізингодавців, недостатній розвиток та обмежене використання інфраструктури ринку лізингу (бюро кредитних історій, реєстр обтяжень рухомого майна, реєстр обтяжень нерухомого майна, механізми страхування фінансових ризиків тощо), недостатність кваліфікованих кадрів у сфері лізингу та низький рівень обізнаності з питань лізингу серед представників малого та середнього бізнесу. Самі вони мають переважно правовий та адміністративно-організаційний характер.

З метою удосконалення бази державного регулювання лізингу, а також забезпечення повноцінного виконання ним покладених на нього функцій доцільно, на нашу думку, розробити комплексний механізм державного регулювання лізингу, що включатиме інституційну (норми, органи регулювання, саморегулятивну складову) та економічну (методи та інструменти регулювання), а також враховуватиме ресурсне та нормативне забезпечення як вихідні точки механізму, що визначають можливості та накладають обмеження на сам механізм і забезпечення його функціонування, функціональне підпорядкування та спрямування взаємозв'язків його елементів (рис. 4).

Запропонований механізм дозволить своєчасно здійснювати заходи з упорядкування, контролю та попередження порушень у сфері лізингової діяльності, створить умови та стимули для її розвитку. У розрізі його формування та подальшого практичного застосування доцільно розробити та застосувати першочергові заходи: організаційні, функціональні, нормативні, програмні, інструментальні: обґрунтування і визначення критеріїв відбору пріоритетних напрямів державної підтримки лізингової діяльності у сфері національної економіки (належність суб'єкта господарювання до пріоритетних галузей промисловості, промисловий потенціал, конкурентоспроможність продукції, створення нових виробництв та модернізація існуючих, залучення нової

техніки та технологій), що дозволить підвищити ефективність державних інвестиційних програм та зменшить ризики використання державних коштів; створення фонду гарантій та заставних фондів для забезпечення банківських інвестицій у лізинг з використанням державного майна, що дозволить збільшити обсяги лізингових операцій, оскільки банківське фінансування є основним джерелом ресурсів лізингових компаній, а також зменшить ризики такого фінансування, внаслідок чого зменшиться вартість лізингових послуг; участь держави у створенні інфраструктури ринку лізингових послуг; державне фінансування лізингових операцій у формі бюджетних кредитів лізингодавцям для набуття предметів лізингу та безпосередньою участю держави в лізинговій діяльності через створення державних лізингових компаній; встановлення податкових пільг для суб'єктів лізингу (зменшення ставки податку на прибуток у разі реінвестування прибутку лізингової компанії у предмети лізингу та звільнення вітчизняних лізингових компаній від податків, об'єктом яких є лізингові платежі за умови їх реінвестиції у придбання предметів лізингу на строк до двох років; звільнення від сплати податку на додану вартість) та ін.

Крім того, при формуванні та застосуванні запропонованого механізму варто переглянути систему норм регулювання лізингу, доцільність та функції органів влади, які координують окремі аспекти лізингу, а також розширити функції саморегулятивних організацій (асоціацій тощо).

ВИСНОВКИ

У запропонованому дослідженні здійснено дослідження стану лізингу та існуючого в національному господарстві механізму державного регулювання лізингу, що характеризується наступними ознаками: декларативність державної політики у сфері лізингу, невідповідність і недієвість застосовуваних методів та інструментів його регулювання, розбалансованість регулювання лізингу поряд з традиційними формами інвестування, неврахування потреб лізингу, а також його функціонального спрямування. На

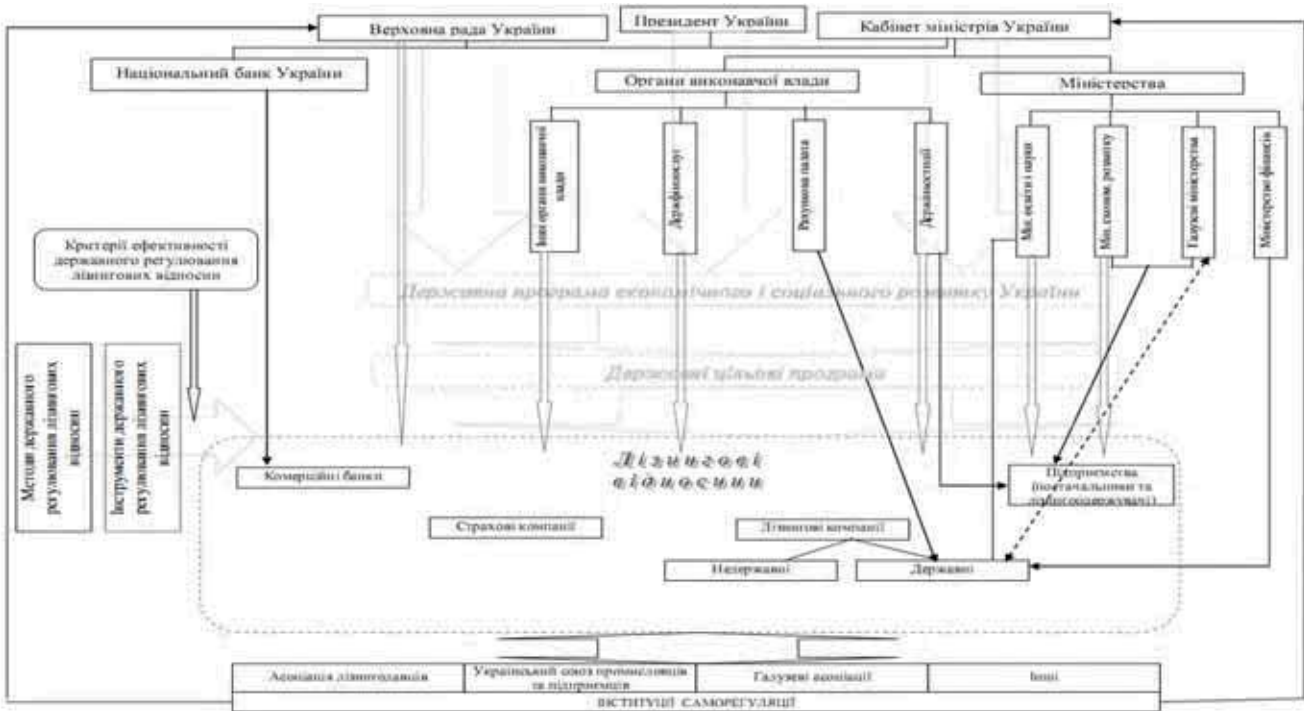

Рис. 4. Комплексний механізм державного регулювання лізингу (розроблено автором)

цій основі визначено необхідність його докорінної перебудови, надання йому динамічності, комплексності і системності.

З метою виправлення наявних у структурі державного регулювання лізингу запропоновано та охарактеризовано пріоритетні напрями здійснення державного регулювання лізингу на основі комплексного механізму: організаційні, функціональні, нормативні, програмні, інструментальні. Крім того, визначено, що, окрім активної державної політики у сфері лізингу, одночасно необхідним є помірне дерегулювання лізингової діяльності. Деретулювання передбачає також дебюрократизацію державної управлінської діяльності, зменшення кількості управлінських приписів, розпоряджень органів державної влади з питань регулювання лізингу, підвищення їх відповідальності та усунення дублювання функцій, забезпечення прозорості прийняття рішень, уніфікація норм і правил регулювання, скорочення кількості державних або уповноважених інстанцій з перевірки та нагляду за результатами їх дотримання, делегування деяких регуляторних функцій недержавним організаціям, інститутам громадянського суспільства тощо.

Означена у статті проблема не є вичерпною і потребує свого подальшого науково дослідження, зокрема щодо процедури запровадження запропонованого механізму, удосконалення та систематизації інструментів регулювання, а також визначення меж та доцільності дерегуляції, критеріїв оцінки регулятивного впливу.

Література:

1. Амелін С. Сучасний інструментарій державного регулювання лізингової діяльності // Ефективна економіка [Електронний ресурс]: Електронне наукове фахове видання. — 2010. — №9. — Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=179>.
2. Бакуменко В.Д. Формування державно управлінських рішень: проблеми методології, практики: монографія / В.Д.Бакуменко. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — 328 с.

3. Бодров В.Г. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посіб. / В.Г. Бодров, О.М. Сафронова, Н.І. Балдич. — К.: Академвидав, 2010. — 520 с. — (Серія "Альма-матер").
4. Бондаренко Є.П. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг / Є.П.Бондаренко, Д.М.Дмитренко // Вісник Української академії банківської справи: Збірник наукових праць. — 2010. — №2 (29). — С. 32—37.
5. Борисюк О.В. Вплив державного регулювання на розвиток лізингових відносин в Україні / О.В.Борисюк / Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. — 2008. — №7, Економічні науки. — С. 64—68.
6. Горемыкин В.А. Лізинг: учебник. — Изд. 2-е, исправленное и дополненное. — М.: Информационно-издательский дом "Филинь"; Информцентр XXI века, 2005. — 944 с.
7. Дані державного комітету статистики України щодо рівня зносу основних засобів за 2000—2009 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Дані Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України щодо лізингової діяльності в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: <http://www.dfp.gov.ua>.
9. Дані щодо кількості укладених лізингових угод лізинговими компаніями України / За даними Українського об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: <http://www.leasing.org.ua>
10. Ефективність державного управління: Монографія / [Бажал Ю.М., Кілієвич О.І., Мертенс О.В.]; за ред. І.Розпутенка. — Київ: К.І.С., 2002. — 420 с.
11. Іваницька О.М. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури: монографія / О.М.Іваницька. — К.: Вид-во НАДУ, 2005. — 276 с.
12. Посібник з лізингу: посібник / Богодухов Д.О., Кисіль С.П., Луців Ю.М. [та ін.]; за ред. Снігір Л.Я. — К.: ТОВ "Поліграф плюс", 2009. — 388 с.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2011 р.